

Zelfportret Pieter Paul Rubens gesigneerd en gedateerd 1623

In een tentoonstelling, The Queen's Gallery, Buckingham Palace

Dit schilderij lijkt een soort gezichtsredder te zijn geweest. In 1621 bezorgde Rubens Lord Danvers een Lion Hunt (nu verloren gegaan), een atelierwerk, niet wetende dat het bedoeld was voor Charles, Prince of Wales. Danvers liet het terugsturen als 'een peese scarce aangeraakt door zijn eigen hand'. Rubens lijkt met Lord Danvers van plan te zijn om een zoenoffer te brengen aan de prins zodra hij zijn fout beseft. Rubens beweerde later bezorgd te zijn over de arrogantie om onder deze omstandigheden een zelfportret te sturen: 'het leek niet gepast om mijn portret naar een prins van zo'n hoge rang te sturen, maar hij overwon mijn bescheidenheid' (Rubens, brief van 10 januari 1625; naar Palamède de Fabri, Sieur de Valavez; 1582-1645). Het belangrijkste was echter dat het werk door Rubens moest worden uitgevoerd en niet door zijn assistenten: Lord Danvers schreef William Trumbull in Brussel met de vraag 'om zijn eigen origineel gemaakte foto en elk deel ervan met zijn eigen hand gemaakt' (brief van 18 december 1622). Danvers voegt er in dezelfde brief aan toe dat dit een zelfportret is 'dat ik heb gehoord dat hij al gemaakt heeft'; het is moeilijk om te weten of dit betekent dat Rubens een bestaand (uiteraard recent) zelfportret heeft doorgestuurd, of dat er voldoende vooruitgang is geboekt met het portret dat Danvers zelf heeft geïnitieerd (via een eerdere, nu verloren, instructie) om naar buiten te komen dat het was 'reeds gemaakt'. Wat de verklaring ook is, het portret is gesigneerd en gedateerd 1623 en lijkt in dat jaar in Londen te zijn aangekomen.

Dit is een interessant stukje zelfpromotie; het maakt geen reclame voor Rubens' uitvinding, het tekenen van figuren of het vertellen van verhalen, belangrijke elementen van zijn kunst. In plaats daarvan zien we puur picturale kwaliteiten op hun meest intens: contrast van licht en donker, met tinten diep zwart en een zacht lichtgevend gezicht; sterke kleuraccenten op het gezicht en de lucht (opnieuw contrasterend met de zwarte gebieden); variaties van verftoepassing van dun geschrobd gebied op de achtergrond, waar bruine onderverf doorschijnt, tot de dikke, mobiele rivieren van olieverf, getrokken door de borstel, over het gezicht.

Rubens' 'eigen hand' is duidelijk en overal aan het werk. Rubens wordt afgebeeld als hoveling en diplomaat, gekleed in sombere – maar modieuze en dure – zwarte kleding. Hij draagt geen duidelijke attributen die verwijzen naar zijn beroep, hoewel hij wel een gouden ketting draagt, die sinds het midden van de zestiende eeuw het succes en de rijkdom van een kunstenaar symboliseerde. Echter, in tegenstelling tot de gouden ketting die Titiaan prominent droeg in zijn beide overgebleven zelfportretten, is hier slechts een klein glimpje goud te zien onder de zwarte mantel van de oppas. Rubens ontving tijdens zijn loopbaan een aantal gouden kettingen, waaronder in 1609 één van de aartshertogen Albert en Isabella van Oostenrijk en in 1623 van Christian IV van Denemarken. De zwarte hoed die onder een scherpe hoek werd gedragen, hoewel modieus, diende ook om de haarlijn van de kunstenaar te verbergen, die, zoals zijn zelfportret in de Galleria degli Uffizi van ca. 1615 aantoonde, begon te verdwijnen.

De voorwerpen op de achtergrond van dit portret zouden omschreven kunnen worden als 'een rots en een rood wordende lucht', in het Latijn zou dat Petrus et caelum rubens zijn. Er is gesuggereerd dat de kunstenaar ze heeft opgenomen als een spel met zijn eigen naam (waardoor de Latijnse handtekening wordt versterkt), of zelfs dat het hele portret een beschaamde, blozende of rubens Rubens voorstelt.

In 1639 hing het schilderij in de 'Litle roome Betwene Withdrawing roome: ook wel de Ontbijtzaal en de longe gallorie genoemd' naast zelfportretten van Van Dyck en Daniel Mytens. Deze kamer bevond zich naast de slaapkamer van de koning en zou waarschijnlijk dagelijks door de koning worden gezien.

Gesigneerd, gedateerd en ingeschreven langs de rechterbovenmarge: Petrus Paullus Rubens / se ipsum expressit / AD MDCXXIII / Aetatis Suae XXXXV

